

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

ISSN 1303-5746

JOURNAL OF
FACULTY OF THEOLOGY
ISTANBUL UNIVERSITY

Sayı/Number: 32

Yıl/Year: 2015

Basım Yılı: 2016

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ (İÜİFD)
JOURNAL OF FACULTY OF THEOLOGY ISTANBUL UNIVERSITY (JFTIU)

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Adına Sahibi / Owner on Behalf of Faculty
of Theology of Istanbul University
Murteza Bedir (Dekan/Dean)

Editör / Editor
Hüseyin Hansu

Yardımcı Editör / Co-Editor
Mustafa İsmail Bağdatlı

Yayın Sekreteri / Editorial Secretary
Ahmet Aydın

Bölüm Editörleri / Section Editors

Şükrtü Özen
Abdullah Tirabzon
Abdülhameed Majeed
Ayşe Zişan Furat
Veysel Kaya
Ali Öztürk

Son Okuma / Redaction

Bünyamin Ayçiçeği
Reyhan Çorak
Mustafa Özağaç

Danışma Kurulu / Advisory Board

Abdurrahman ACAR (Prof.Dr.), Rahim ACAR (Prof.Dr.), Alparslan AÇIKGENÇ (Prof.Dr.), Muhsin AKBAŞ (Prof.Dr.), Yasin AKTAY (Prof.Dr.), Mehmet AKKUŞ (Prof.Dr.), Halis ALBAYRAK (Prof.Dr.), Recep ALPYAĞIL (Doç.Dr.), Ramazan ALTINTAŞ (Prof.Dr.), Abdüsselam ARI (Doç.Dr.), Ali ARSLAN (Prof.Dr.), Zeki ARSLANTÜRK (Prof.Dr.), Nevzat AŞIK (Prof.Dr.), Muhammed ABAY (Yrd. Doç.Dr.), Mahmut AY (Yrd.Doç.Dr.), İrfan AYCAN (Prof.Dr.), Hidayet AYDAR (Prof.Dr.), İbrahim Hakkı AYDIN (Prof.Dr.), Ömer AYDIN (Prof.Dr.), Yaşar AYDINLI (Prof.Dr.), Osman AYDINLI (Prof.Dr.), Fahamettin BAŞAR (Prof.Dr.), Vahdetin BAŞÇI (Prof.Dr.), İrfan BAŞKURT (Doç.Dr.), Kemal BATAK (Doç.Dr.), Abdülaziz BAYINDIR (Prof.Dr.), Mehmet BAYRAKDAR (Prof.Dr.), Bayraktar BAYRAKLI (Prof.Dr.), M.Faruk BAYRAKTAR (Prof.Dr.), Mürteza BEDİR (Prof.Dr.), Ramazan BİÇER (Prof.Dr.), Nahide BOZKURT (Prof.Dr.), Ömer BOZKURT (Yrd.Doç.Dr.), H.İbrahim BULUT (Doç.Dr.), Kerim BULADI (Doç. Dr.), Mehmet BÜYÜKDERE (Prof. Dr.), Yılmaz CAN (Prof.Dr.), Hasan CİRİT (Doç.Dr.), İsmail ÇALIŞKAN (Prof.Dr.), İlyas ÇELEBİ (Prof.Dr.), Mehmet ÇELİK (Prof. Dr.), Yakup ÇİÇEK (Prof.Dr.), Mehmet DALKILIÇ (Prof.Dr.), Muhsin DEMİRCİ (Prof.Dr.), Kürşat DEMİRCİ (Doç.Dr.), İsmail DEMİREZEN (Doç.Dr.), Abdülkadir DONUK (Prof.Dr.), Recai DOĞAN (Prof.Dr.), İbrahim Kafi DÖNMEZ (Prof.Dr.), Ali DURUSOY (Prof.Dr.), Yaşar DÜZENLİ (Prof.Dr.), Feridun M.EMECEN (Prof.Dr.), İzzet ER (Prof.Dr.), Ali ERBAŞ (Prof.Dr.), Hüsamettin ERDEM (Prof.Dr.), Mustafa ERDEM (Prof.Dr.), Ayşe Zişan FURAT (Doç.Dr.), Necmettin GÖKKIR (Doç.Dr.), Bilal GÖKKIR (Doç.Dr.), Musa Kazım GÜLÇÜR (Yrd.Doç.Dr.), Zekeriyâ GÜLER (Prof.Dr.), Sitki GÜLLE (Prof.Dr.), Hacı Mehmet GÜNAY (Prof.Dr.), Osman GÜNER (Prof.Dr.), Nasrullah HACİMÜFTÜOĞLU (Prof.Dr.), Abdurrahman HAÇKALI (Prof.Dr.), Ömer Faruk HARMAN (Prof. Dr.), Hüseyin HANSU (Doç.Dr.), Dursun HAZER (Prof.Dr.), Hayati HÖKELEKLİ (Prof.Dr.), Davut HUT (Dr.), M.Zeki İŞCAN (Doç. Dr.), Abdullah KAHRAMAN (Prof.Dr.), İsmail KARA (Prof.Dr.), Mustafa KARA (Prof.Dr.), N.Ünal KARASLAN (Prof.Dr.), Faruk KARACA (Prof.Dr.), Ahmet KAVAS (Prof.Dr.), Mahmut KAYA (Prof.Dr.), Fahri KAYADİBİ (Prof.Dr.), Ziya KAZICI (Prof.Dr.), Bilal KEMİKLİ (Prof.Dr.), İmaduddin Khalil (Prof.Dr.), A.Saim KILAVUZ (Prof.Dr.), Recep KILIÇ (Prof.Dr.), Sadık KILIÇ (Prof.Dr.), Celal KIRCA (Prof.Dr.), Abdullah KIZILCIK (Doç.Dr.), Ferhat KOCA (Prof.Dr.), Hasan KURT (Prof.Dr.), Saffet KÖSE (Prof.Dr.), Yaşar Abit KOÇAK (Prof.Dr.), Mustafa KÖYLÜ (Prof.Dr.), Zekeriyâ KURŞUN (Prof.Dr.), İlhan KUTLUER (Prof.Dr.), Bekir KUZUDİŞLİ (Doç. Dr.), Talip KÜÇÜKCAN (Prof.Dr.), Muhtittin MACİT (Doç.Dr.), Yurdağul MEHMETOĞLU (Prof.Dr.), Ahmet Yaşar OCAK (Prof. Dr.), Hakan OLGUN (Doç.Dr.), Mesut OKUMUŞ (Prof.Dr.), Reşat ÖNGÖREN (Prof.Dr.), Hakkı ÖNKAL (Prof.Dr.), Abdülkerim ÖZAYDIN (Prof.Dr.), Tahsin ÖZCAN (Prof.Dr.), Abdurrahman ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Metin ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZDEMİR (Prof.Dr.), Mehmet ÖZKARCI (Prof.Dr.), Mevlüt ÖZLER (Prof.Dr.), Hanefi PALABIYIK (Prof.Dr.), Hüseyin PEKER (Prof. Dr.), Selahattin POLAT (Prof.Dr.), Mehmet Saffet SARIKAYA (Prof.Dr.), Hüseyin SARIOĞLU (Prof.Dr.), A.Nedim SERİNSU (Prof. Dr.), Burhanettin TATAR (Prof.Dr.), Mustafa TAHRALI (Prof.Dr.), Mustafa TEKİN (Doç.Dr.), Nihat TEMEL (Prof.Dr.), Mustafa Zeki TERZİ (Prof.Dr.), Nuri TİNAZ (Doç.Dr.), Kasım TURHAN (Prof.Dr.), Süleyman TÜLÜCÜ (Prof.Dr.), Talip TÜRCAN (Prof.Dr.), Osman TÜREER (Prof.Dr.), Mustafa USTA (Prof.Dr.), Mazlum UYAR (Prof.Dr.), Yavuz ÜNAL (Prof.Dr.), İsmail Safa ÜSTÜN (Prof. Dr.), İsmail YAKIT (Prof.Dr.), Ahmet YAMAN (Prof.Dr.), Cafer Sadık YARAN (Prof.Dr.), Metin YASA (Doç.Dr.), Davut YAYLALI (Prof.Dr.), Nesimi YAZICI (Prof.Dr.), Hüseyin YAZICI (Prof.Dr.), Adem YERİNDE (Doç.Dr.), Yavuz YILDIRIM (Yrd.Doç.Dr.), Ali YILMAZ (Prof.Dr.), İsmail YİĞİT (Prof.Dr.), A.İhsan YİTİK (Prof.Dr.), Metin YURDAGÖR (Prof.Dr.), Ahmet YÜCEL (Prof.Dr.),

Yönetim Yeri / Administration Place

İskenderpaşa Mahallesi, Horhor Caddesi, Kavalalı Sokak, No:1 A-Blok 34080 Fatih / İstanbul.
Tel: (212) 532 60 20, Faks: (212) 532 62 07, e-posta: ilhdergi@istanbul.edu.tr

İÜİFD yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası hakemli bir dergidir.

İÜİFD'de yayımlanan yazıların bilimsel ve hukukî sorumluluğu yazarlarına aittir.

Yayımlanan yazıların bütün yayın hakları İÜİFD'ye ait olup, izinsiz olarak kısmen veya tamamen basılamaz, çoğaltılamaz veya elektronik ortama taşınmaz.

JFTIU is a biannual peer reviewed international journal.

Legal and scientific responsibility of the published articles belong to the author.

All rights of the published materials belong to JFTIU. These materials cannot be republished, duplicated or moved to an electronic environment partially or completely without permission.

http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iulal

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

BAKARA SURESİ 106. AYET BAĞLAMINDA NESH-NES' İLİŞKİSİ /
THE RELATION OF NASKH AND NAS' IN THE CONTEXT OF
106TH VERSE OF AL-BAQARAH SURAH

Muhammed İsa Yüksek
7-40

İSLÂM İTİKADI VE TÜRK LİSÂNI
MA'RUFTAN İYİLİĞE TÜRKÇE'NİN TEBDİLİNİN İTİKÂDÎ/KELÂMÎ MANASI /
ISLAMIC CREED AND TURKISH LANGUAGE FROM MA'RUF TO İYILIK; THE
THEOLOGICAL MEANING OF THE CHANGE IN TURKISH LANGUAGE

Muhammet Altaytaş
41-64

TEFSİR LİTERATÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARIN EHL-İ KİTÂB ERKEKLERİ
İLE EVLENME(ME)LERİ MESELESİ / THE MARRIAGE BETWEEN MUSLIM WOMEN
AND THE MEN BELONGING PEOPLE OF THE BOOK IN THE QUR'ANIC EXEGESIS
LITERATURE

Mustafa Şentürk
65-108

CHILDREN'S KHUTBAH AS A CONTRIBUTION TO CHILDREN'S LITERATURE /
ÇOCUK EDEBİYATINA BİR KATKI OLARAK ÇOCUK HUTBELERİ

Mustafa İsmail Bağdatlı
109-134

"جامع الدول" لمنجم باشي أحمد بن لطف الله وتاريخ دول العرب في عهد ثمانية سلاطين عثمانين نموذجاً
MUNEJJIM BASHI AHMED B. LUTF ALLÂH'S JÂMI ALDUWAL AND HISTORY OF
ARAB COUNTRIES

Hatice Arslan Sözüdoğru
135-164

TÜP BEBEK TEDAVİSİ ALMIŞ KADINLARIN DİNÎ BAŞA ÇIKMA SÜREÇLERİ VE DİNÎ
YAŞANTILARI ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA /
A QUALITATIVE STUDY ON THE PROCESS OF RELIGIOUS LIFE AND RELIGIOUS
COPING OF THE WOMEN WHO HAD IVF TREATMENT

Gülüşan Göcen
165-216

KİTAP DEĞERLENDİRMELERİ

Michael Stausberg ve Steven Engler, eds.
The Routledge Handbook of Research Methods in the
Study of Religion, Londra ve New York: Routledge,
2011, 543 s.

“Thetis, oğlu Akhilleus’u, topuklarından tutarak ölümsüzlük nehri olan Styks’ta yıkamıştı. Artık, Akhilleus’un gövdesine gelen ne ok ne de mızrak onu öldürebilecekti. Fakat önemli bir nokta unutulmuştu; topuklar hala ölümlüydü...”¹

Bilimsel çalışmalarda metot ve metodoloji sorunu, araştırma sürecindeki en önemli problemdir. Genel teknik yöntemlere, teori ve metoda ilişkin kavramsallaştırmalara işaret eden “metodoloji” disiplinlerin otonomiye sahip hüviyet kazanmasında kilit unsurdur. Bir çalışmanın ne kadar bilimsel olduğu metodolojisinin varlığı ve sağlamlığı ölçüsünde değerlendirilir. Bir manada metodoloji, bilimsel arenada yara almaması gereken Akhilleus’un topuğu işlevi görür. Dini araştırma metinlerinde ise metodolojik körlük veya zafiyet, bilinen ve hala aşılamamış bir gerçektir. Gerek din kavramsallaştırmasının kendi içindeki farklı tanımlamaları, gerek bu çeşitlilikten dolayı araştırma sürecinde karşılaşılan zorluklar metodolojik ihmale kapı aralamaktadır. Bu ihmal dikkate alınarak, *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion* ismindeki hacimli kitap 2011 yılında literatüre kazandırılmıştır. Blackwell² veya

¹ Edith Hamilton, *Mitologya*, çev. Ülkü Tamer, Varlık yayınları, İstanbul, 1997, s. 149.

² Richard K. Fenn (Ed.) *The Blackwell Companion to Sociology of Religion*, Blackwell Publishing, UK, 2003.

Oxford³ yayınevi tarafından hazırlanan el kitapları biçimselliğine benzeyen bu çalışma, ansiklopedi görünümünde olmakla birlikte, daha özelleşmiş konuları bünyesine alan makalelerden oluşmuş editoryal bir kitaptır. Eser, kısaca üç bölüme ayrılır; birinci bölüm *metodoloji* (s. 1-106) ikinci bölüm *metotlar* (s. 107-444) üçüncü bölüm ise *materyaller* (s. 445-522) hakkında geniş bir spektrumda bilgi seti sunar. “Metodoloji” bölümünde, dini çalışmalarda araştırma metotları, karşılaştırma, araştırma deseni, araştırma etiği, epistemoloji ve feminist metodolojiler tanımlanmaktadır. “Metotları” içeren ikinci bölüm, yirmi iki özgün çalışmadan oluşur; bu makaleler, içerik, konuşma, söylem, doküman, network ve faktör analizi, deneyler, gömülü kuram, alan araştırması, serbest listeleme, hermenötik, tarih, mülakat, fenomenoloji, filoloji, göstergebilim, yapısalcılık, yapısal gözlem, anket, survey, çeviri ve videografi gibi konular üzerine konsantre bakış açıları getirir. Son bölüm ise duyumsal materyaller, internet, maddi kültür, mekânsal metotlar ve görsel dine ilişkin açıklama sağlar.

Bu çerçevede kitabın katkısının iki kanal üzerinden gerçekleştiği söylenebilir. İlk olarak, her bölümde, dini çalışmalar alanında lisans düzeyindeki öğrencilerin din ve metodoloji ilişkisini daha iyi anlamalarına olanak sağlayacak özet bilgilendirme yapılmakta, anahtar kavramlar açıklanarak bölümler bitirilmektedir. İkinci olarak ise “din” üzerine inceleme yapan sosyal bilimci araştırmacılar için her bölümün konusuna ilişkin örnek referans kaynaklar gösterilmekte ve Türkçe eserlerde görmeye pek alışık olmadığımız; fakat literatür tarama için son derece gerekli “açıklamalı (annotated) bibliyografya” verilmektedir. Her iki içeriksel yönelim de eserin “el kitabı”⁴ olma özelliğinin genel hatlarını çizmektedir. Bunun yanında, ihtiyaç hissedildiği vakit dönülebilecek referans kaynağı niteliğindeki eser, araştırma tekniklerini ve metodolojik yaklaşımları konu alan diğer el kitaplarındaki “din” boşluğunu doldurduğu için kıymetlidir. Kitapta akademik görüşlerin

³ B. P. Clarke (ed.) *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion*. Oxford University Press, New York, 2009.

⁴ Springer tarafından 28 cilt halinde editoryal çalışma olarak hazırlanan el kitabı örnekleri için bkz. Howard B. Kaplan, *Handbooks of Sociology and Social Research*, Springer, Texas.

metodolojik çoğulculuk ile payandalandırılarak verilmesi ve bu merkezde farklı milliyetlere mensup, alanı içinde uzman katılımcıların yazınları eseri daha da kıymetlendirmektedir.

Diğer yandan, eserde vurgulanması gereken veya somutlaştırılması beklenen derin bir boşluk mevcuttur. Eserdeki çalışmaların çoğu, “din sosyolojisi disiplini” özeline metodolojik katkı sağladığı halde, bu büyük yönelim ayrıca ve özellikle belirtilmemiştir. Bu ihmale yönelik veriler, kitabın din sosyolojisiyle girdiği bağlantı çerçevesinde tartışılabilir. Öncelikle, kitapta, Titus Hjelm (s. 134-150) Hubert Knoblauch (s. 433-444) Mary Jo Neitz (s. 54-67), Grace Davie ve David Wyatt (s. 151-160) gibi din sosyolojisi alanında önemli eserler veren yazarlardan örülü akademik bir doku vardır. Yazarların bu eser bağlamında inceledikleri konular da din sosyolojisi disiplini içinde değerlendirilmektedir. Din çalışmaları üzerinde incelemeler yapan, kitabın iki editöründen biri olan Steven Engler (s. 267) de “gömülü teoriyi” açıklarken özellikle din sosyolojisi perspektifi ile yazınsal kurgusunu geliştirmektedir. Roof (s. 68-80) ise çalışmasında Amerikan din sosyolojisi derslerinde en sık sorulan metodoloji sorusu üzerine araştırma deseni çizmenin yollarını göstermekte, dinin sosyolojik boyutunu araştırma projesi, analiz birimi, dini bağlılığın boyutları, mantık-yaklaşımlar, çeşitleme ve temsiliyet köşeleri çerçevesinde açıklamaya çalışmaktadır. Bu tip araştırma deseni, din gibi aidiyet unsuru olan bir olgunun araştırılma sürecinde “paranteze alma”, “metodolojik agnostisizm”, “öz-düşünümsellik” ve “empati kurma” gibi izlenecek patikaları özetlemektedir. Ayrıca, diasporalar, din ve kimlik çalışmalarıyla tanınan Kim Knott, din ve kültürel görsellik alanında yazın üreten John Harvey, serbest piyasa üzerine dini araştırmalar yapan Barry Kosmin, dini tecrübenin sosyolojik boyutunu inceleyen James V. Spickard, popüler kültür sinema ve din üzerine odaklanan Douglas E. Cowan ve dini turizm gibi güçlü çalışmasıyla takip edilen Michael Stausberg’in yazınları din sosyolojisi alanı için geniş bilgi vermektedir. Böyle bir dokunun yanında din sosyolojisi disiplini içerisinde klasik kurucular olarak kabul edilen Durkheim (s. 23-26, s. 34, s. 73, s. 85, s. 270) Marx (s. 57, s. 58, s. 141, s. 280, s. 498) ve Weber (s. 23, s. 26, s. 27, s. 36, s. 73, s. 84, s. 85, s. 145, s. 435, s. 467) gibi düşünürlerin

metodolojik duruşlarına hem önemli göndermeler yapılmakta, hem de onlardan beslenen takipçilerin fenomenoloji, hermenötik gibi yöntemleri çoğulculuk paydasında sunulmaktadır. Bunun yanında, birçok yerde din sosyoloji alanında yüksek kabul gören *Sociology of Religion* isimli dergiye (s. 52, s. 65, s. 66, s. 78, s. 119, s. 201, s. 331, s. 344, s. 470) ve Clarke'nin editörlüğünde hazırlanan *The Oxford Handbook of the Sociology of Religion* (s. 52, s. 78, s. 79, s. 147, s. 148, s. 242, s. 264, s. 271) kitabına mebzul miktarda atıf yapılmaktadır.

Kısacası, *The Routledge Handbook of Research Methods in the Study of Religion*, genelde dini çalışmalar özelde ise din sosyolojisi alanı için metodolojik bir rehberdir. Türkçeye ivedilikle kazandırılması gereken eserin, Birleşik Kitabevi tarafından, İhsan Çapçoğlu editörlüğünde Türkçeye çevrilmekte olduğu bilinmektedir. Esasen, din çalışmaları, özelde din sosyoloji araştırmalarının bir araya getirildiği örnek olaylar çerçevesinde hazırlanmış bu tip kapsamlı ve konsantre el kitaplarına, çeviriler dışında yerli yazında da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyacın giderilmesi, kavramsal dini haritayı netleştirerek yöntem, teori ve dini dataların işleniş sürecinde karşılaşılan metodolojik problemlerin çözümünü sağlayacak, ideolojik etiketlerle kolaylıkla isimlendirilebilen araştırılması zor “din” fenomenini bilimsellik düzlemine oturtacaktır. Denilebilir ki, “olguların” incelenme sürecinde zayıf, eksik veya geçerliliği-güvenirliği olmayan metodolojik kusurlar, araştırmanın yara alan, onu bilimsel dünyada hiçleştiren Akhilleus'un topuğu ise “din” gibi hassas bir olgunun incelenme aşamasındaki metodoloji sorunsalı Akhilleus'un iki defa topuğudur.

Yrd. Doç. Dr. Birsan Banu Okutan

İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi,

Din Sosyolojisi Ana Bilim Dalı.

